

Національний університет
«Києво-Могилянська академія»

Магістеріум

ВИПУСК 50

МОВОЗНАВЧІ СТУДІЇ

КИЇВ • 2013

ЗМІСТ

<i>Близнюк К. Р.</i> Семантичні та психолінгвістичні аспекти концептологічних досліджень (на прикладі вивчення концепту «патріотизм» в українській мові)	4
<i>Буніятова І. Р.</i> Давньогерманські мовні структури в етнокультурному аспекті	8
<i>Вуйтік Н. Ф.</i> Моделі фразеологічних одиниць як показники стійкості структури й варіантності компонентного складу	13
<i>Гамалія В. М.</i> Термінологічні праці І. Верхратського у справі розробки науково-природничої номенклатури	18
<i>Голінатий О. П.</i> Мотиваційні особливості ойконімії Кіровоградщини	23
<i>Дзюбишина-Мельник Н. Я.</i> Правопис — ортологія — культура мовлення	27
<i>Дика Л. В.</i> Шиплячі приголосні в говірках Бориспільщини	34
<i>Зернецький П. В., Рябоконь Г. Л.</i> Аксиологія регулятивів мовлення в дискурсі британського та українського парламентів	38
<i>Куранова С. І.</i> Семантико-рольовий аналіз мовної особистості у публічному інтерв'ю (контрастивне співставлення на матеріалі англійської та української мов)	43
<i>Лучик А. А.</i> Лексикографічний опис сталих словосполучень: проблеми і перспективи	47
<i>Лучик В. В.</i> Народна і наукова етимологія топонімів України	50
<i>Мельник К. О.</i> Еквіваленти слова української мови: стан і статус	59
<i>Передрієнко В. А.</i> Українська і церковнослов'янська лексика в «Розмові» — рукописному розмовнику другої половини XVI ст.	64
<i>Пособчук О. О.</i> Препозиціоналізація у німецькій мові	68
<i>Потаржевська О. М.</i> Походження і словотвір прізвищ села Швайківка Бердичівського району Житомирської області	74
<i>Соловйова В.-О. В.</i> Історія розвитку і проблеми визначення когнітивної лінгвістики	80
<i>Тома Н. М.</i> Абстрактна лексика на позначення розумової діяльності в мовотворчості Петра Могили	86
<i>Трач Н. С.</i> Розвиток правничої термінології у Галичині (за матеріалами публікацій наукового товариства імені Тараса Шевченка)	90
<i>Туранли Ф. Г.</i> Проблеми інтерпретації арабографічних тюркських текстів: методологічний погляд	95
<i>Ярун Г. М.</i> «Українсько-польський словник еквівалентів слова»: до питання про обрис вітчизняної перекладної лексикографії	101

УДК 811.11'367-112

Буніятова І. Р.

ДАВНЬОГЕРМАНСЬКІ МОВНІ СТРУКТУРИ В ЕТНОКУЛЬТУРНОМУ АСПЕКТІ

Цю статтю присвячено феномену ірраціональності у мові давньогерманських етносів. Зроблено припущення, що ірраціональний та раціональний способи світосприйняття взаємодіють у процесі розвитку мовних систем, а у кризові періоди їхньої історії один із них домінує. Аналіз фактів, що належать до різних рівнів мовної структури, висвітлює взаємозв'язок, що існує між поняттями культури і мовними явищами. Особливу увагу при цьому приділено реченневим утворенням. Автор вважає, що реінтерпретація безособових речень у конструкції з формальним елементом *it* свідчить про рух мови у напрямі до «раціоналізації» синтаксису.

Ключові слова: давньогерманські пам'ятки, еволюція мови, мовні структури, культурні концепти, безособові речення.

Вступ. Лінгвістика останніх десятиліть характеризується антропоцентричністю, що передбачає вивчення мови у тісному взаємозв'язку з людиною, її свідомістю, мисленням, культурою. У зв'язку з тим, що погляд на мову під кутом зору наук про людину ставить нові завдання дослідження мови, вимагає нових методів і підходів до її аналізу, антропологічна лінгвістика послужила поштовхом для становлення й розвитку цілого ряду напрямів, зокрема, таких як когнітивна лінгвістика, етнолінгвістика, та лінгвокультурологія [див. праці: 1; 4; 5; 6].

Інтерес до проблем взаємодії мови етнічних спільнот і основних моделей їхнього мислення, властивих національному характеру, був матеріалізований, в основному в розвідках, присвячених лексичній семантиці окремих мов, у тому числі в типологічному аспекті. Зусиллями багатьох дослідників була сформульована концепція протиставлення західної мовної картини світу східній. Російське світосприйняття, зокрема, визначають у термінах *емоційності, фаталізму, непередбачуваності життя, недовіри до логічного й раціонального підходу* тощо. Два способи пізнання, причиново-наслідковий або раціональний, і феноменологічний або чуттєвий, актуалізовані на російському ґрунті, дали змогу А. Вежицькій [5, 73] сформулювати тезу про феномен *ірраціональності* в синтаксисі російської мови. Останнє, на її погляд, відбилося в значному корпусі неагентивних безособових речень російської мови, неухильно збільшення яких відповідає особливій орієнтації російського семантичного універсуму, і в кінцевому підсумку — російській культурі [5, 75]. Пор.:

(1) *Его переехало* трамваем; *Его убило* молнией.

Н. Д. Арутюнова [1, 639–640] визначає російську ментальність як неформальну, спираючись на аналіз тріад *істина — закон — право (правило)* і *правда — совість — справедливості*, при цьому остання, що сконцентрувала в собі основні цінності російського світосприйняття, надбудована над першою. «Вона представляє не зовнішню щодо людини, а внутрішню силу. Можливо, це сила колективного несвідомого». Насправді, дихотомію *раціональний :: ірраціональний* визначають тавтологічно, а саме: як такий, «що визнає пріоритет розуму, як у пізнанні, так і в діяльності щодо чуттєвих форм пізнання» і такий, «що проголошує примат нерозумного і робить його основною характеристикою як самого світу, так і його сприйняття» (лат. *irrationalis* «несвідомий, нерозумний») [8, 282, 565]. Тобто йдеться про зміну акцентів в інтерпретації суб'єктом дійсності, коли місце і роль логічної та емпіричної констант зазнають радикальної переорієнтації.

Феномен ірраціональності в історичній перспективі і його відтворення у мові давньогерманських пам'яток. Припустимо, що протягом останніх кількох тисячоліть раціональний та ірраціональний способи світосприйняття співіснували, а на певних історичних етапах той чи інший виходив на перший план. Останнє могло відбуватися у кризові моменти розвитку етносу або, на межі тисячоліть, наприклад першого і другого, з його настроєм очікування кінця світу, фаталізмом, яке водночас поєднувалося з християнським переконанням, що це життя готує людину для довшого, кращого існування у вічності. Відтворення цих уявлень у мові давньогерманських спільнот, на наш погляд, може свідчити про домінування ірраціонального начала у пізнавальній діяльності її носіїв. Мовні засоби, які актуалізують космологічні поняття долі, розуму, волі, включають такі частини мовні оди-

ниці, як іменники, прикметники, а також предикативні одиниці, ідіоми.

У давньоанглійській поемі «Seafarer» (Мореплавець) оповідач інтерпретує лексеми *wyrd* «доля, шанс, фортуна» як «те, що відбувається, подія» і *teotud* «доля, Господь, Творець, Бог» як «той, хто розпоряджається перебігом подій». На його думку, доля і той, хто її визначає, виявляються могутнішими, ніж *gehygd* «розум, мислення» [14, 190]. Поняття долі як сукупності подій і християнського Бога часто корелюють у давньоанглійській поезії: Бог виявляється тією силою, яка керує подіями у житті людей, навіть якщо вони не усвідомлюють його присутності і перебувають поза межами його порятунку. Пор., наприклад, переклад уривку із «Seafarer», в якому йдеться про скороминучість життя, його залежність від вищої сили:

- (2) *Let us reflect where we may get a home and then consider how we might come to it, and then we ought also to strive so that we might come there, into the eternal blessedness, where life is dependent on the love of the Lord, hope in heaven.*

Опозиція смислового ряду *smāung* «мудрість», «думка», *raed* «обмірковування, міркування» :: *Godes geþeah* «мета (=план) Господа», який ми знаходимо в записі «Anglo-Saxon Chronicle» за 979 рік, маніфестують пасивну позицію людини у пізнавальній діяльності, обмеженість її устремління. Пор.:

- (3) *Now we can perceive that the wisdom and deliberations of men, and their counsels, are worthless against God's purpose.*

У давньогерманських пам'ятках стан суб'єкта часто відтворюється як рефлексивний, незахищений від дії абсолютного зла, персоніфікованого, наприклад, в образах ісландських асів або образів чудовиськ на зразок Гренделя і його матері в давньоанглійській поемі «Beowulf» (Беовульф). Поняття неминучої долі при цьому може трактуватися не як космологічний рок (лат. *fatum* «вирок богів»), а як індивідуальна доля окремої людини, його фортуна, щастя. Тема особистих поневірянь у контексті руйнування соціальних зв'язків, втрати близької людини, і відчуття наближення есхатологічної (грец. *éschatos* «останній, кінцевий») катастрофи маніфестовані в давньоанглійській поемі «The Wanderer» (Мандрівник) ланцюжком ад'єктивних одиниць:

- (4) *Often the solitary one awaits favour, the mercy of the Lord, although he, sorrowful in mind, has had to stir, across the expense of water, the frost-cold sea with his hands, tread the paths of exile. Fate is fully inexorable* [17, 162].

Прикметники *solitary* «самотній», *sorrowful* «сумний, скорботний», *frost-cold* «крижаний», *of*

exile «(дороги) вигнання» відтворюють експліцитну картину самотності, неконтрольованості подій людиною, її неспроможності протистояти *fate inexorable* «безжалісній долі». У цілому, семантична опозиція *wyrd seo swīde* «могутня, активна доля» :: *mon bið læne* «скороминуще життя (людини)» виявляються тим фундаментом, на якому побудована філософська концепція давньогерманського автора. Показовим можна вважати й те, що прикметник *swīð*, трапляється в тексті цієї пам'ятки як у позитивному, так і суперлативному ступенях порівняння. Пор. *wyrd bið swīðost*, що декодується, наприклад як «the glories of Christ are great» [17, 163].

Давньоісландські літературні пам'ятки створені пізніше (XII-XIII ст.), ніж решта визначних германських текстів, зокрема англійських і німецьких. Однак змістовно, витоки пісень «The Elder Edda» (Старша Едда) належать до часів германського язичництва, тобто періоду, коли свідомість суб'єкта працює в рамках міфології, яка поступово реформується у напрямку закономірності, але він усе ще органічно пов'язаний із родоплемінною спільнотою. Водночас актуалізація мотивів фаталізму, вивсненості в невідворотності прийдешнього виявляється характерною і для мови давньоісландських пам'яток. Це знаходить своє втілення в сагах «The Elder Edda», і маніфестується, зокрема, складними модальними предикатами, перший компонент яких є *verða*, а другий — модальне дієслово типу «повинно, має». Т. Н. Топорова [10, 90] інтерпретує семантику давньоісландського дієслова *verða* як «неминуче відбутися» (сучасне нім. *werden müssen*). Наприклад:

- (5) *ef þat verður, at þu þinn vilja biðr, / ok skeikar þa Skuld at skorot «якщо це станеться, то ти волі своєї просиш, / і направляється Скульд [норна] до [своєї] долі; a vegot allr hygg ek at ek verða munna: / þikkiomk ek til ungr afi «В дорозі, я думаю, що зі мною все має статися: / мені здається, що я дуже молодий.*

Поняття долі при цьому інтерпретується не як універсальний закон, або неминуче, безжалісне, надособистісне начало, що керує життям, а як її конкретне втілення в рамках певного кола текстів — видінь, в яких настанова конкретизується і мотивується особливостями жанру, тобто пророцтвами, які сприймаються як абсолютна істина. За даними Т. В. Топорової, саме ці дієслова *munu* і *verða* постійно трапляються в описах космологічної катастрофи і відродженні всесвіту [10, 90].

Серед значного корпусу давньоанглійських і давньонімецьких пам'яток писемності виділяють роботи, безпосередньо присвячені есхатологічній темі, в яких відтворені ідеї зазна-

ду світу і переконання, що людство переживає свої останні дні. В Британії це посилювалося нестійкістю соціально-політичної ситуації, ускладненою нападами вікінгів, у Німеччині — боротьбою між централізацією і феодальною роздробленістю тощо. Все це відбилося у текстах IX-X ст. з красномовними назвами: давньоанглійські поеми «The Judgement Day II», «De die iudicii» Беди Превелебного, «Christ III» або «Doomsday», а також давньоверхньонімецька посма «Muspilli» («пожежа, полум'я»). Пор. уривок з останньої, репрезентований асиндетичним складним цілим (=періодом), компоненти якого логічно пов'язані між собою причинно-наслідковими відношеннями:

- (6) ... so catch fire the mountains, tree not stands fast // any on (the) earth, waters dry up, // (the) moor swallows itself, burn slowly with flame the heavens, // (the) moon falls, burns (the) world, // stone not stands fast, goes then Judgement Day in (the) land, // goes with the fire people to afflict: // there not can then (a) relative another help before the end of the world (Bavarian Muspilli; 16, 276).

Вважають, що вільне нанизання простих речень, сукупним референтом яких є певна послідовність подій, у цілому властиве давньогерманським текстам. Такий тип зв'язку передусе синдетичному складному реченню, оформленому сурядними сполучниками, як у прикладі (7), що з часом розвивається в субординативний, згідно з гіпотезою від паратаксисту до гіпотаксисту (Parataxis hypothesis). Зокрема, специфіка літописного жанру «The Anglo-Saxon Chronicle», полягає у тому, що прості, стислі речення використовуються для відтворення наративного ланцюжка на зразок сучасного репортерського стилю. Це зафіксовано у тих записах, де йдеться про непередбачуваність майбутнього і близькість Судного Дня. Наприклад:

- (7) The same year a bloody cloud was seen, many times in the likeness of fire; and it appeared most of all at midnight; and it was formed thus of various beams... (Chronicle, an 979).

Пор. також речення, що актуалізують знаки-попередження про наближення катастрофи:

- (8) ...the star comet appeared ... (Chronicle, an 975);
(9) Here the star comet, that is 'haired', appeared... (Chronicle, an 995).

Властива давнім ісландцям віра в долю знаходить своє втілення в народній мудрості, чисельних максимах і приказках, на які так багата середньовічна скандинавська література. Автори ісландських саг вбачали свою роль насамперед у збереженні традицій, попереднього досвіду, який був для них священним і недоторканим.

Герої саг оцінюють свою поведінку з точки зору суспільства, тобто присуду, який винесе колектив. Як зазначає А. Д. Бабушкіна [2, 67], не випадково в характеристиці героя саги найважливішим є те, що про нього думали люди, чи шанували вони його і любили. Серед значного корпусу досліджуваних максим вона виділяє одиниці модального змісту, які встановлюють правила поведінки і дають оцінку практичної діяльності в контексті світоглядних настанов. Наприклад:

- (10) Verðr nökkurr skapamál «Кожний стає тим, ким йому доля відміряла»;
(11) Varðr þat fram at koma, sem til dró «Що судилося, те мало статися».

Від ірраціонального — до раціонального у мові германських спільнот. Сукупність наведених фактів, репрезентованих на різних рівнях мовної структури давньогерманських мов, створюють образ феноменологічного типу світосприйняття їх носіїв за умови прямолінійного екстраполювання культурних паралелей на мовний матеріал. Водночас в історії цих мов існують явища, які, на наш погляд, можуть свідчити про рух мовних систем у напрямі від ірраціональної або чуттєвої — до раціональної інтерпретації дійсності. Процес реінтерпретації (reanalysis) безособових речень, властивий давньогерманським мовам, що відбувався в загальному контексті стабілізації порядку слів SVO і зміни синтаксичних параметрів речення, завершився створенням моделі з формальним підметом на зразок англ. Subject + Predicate ~ It + Predicate + Subject. Пор. сучасне англійське:

- (12) It makes her unhappy to see them married;
It surprised me to hear him say that.

Значимо, однак, що цей процес не повністю матеріалізувався на ісландському ґрунті. У сучасній ісландській мові «безсуб'єктні» речення, побудовані відповідно до формули (Logical) Subject(dat) + Vimp. + Comp, альтернують із структурною схемою, в якій позицію граматичного підмета заповнює формальний елемент það. Наприклад:

- (13) mig minnir «мені думастся; мені пригадується»; mig dreyndi «мені наснилося»; mer tykir illt (leitt) «мені шкода, що...»; þeim batnar, versnar «їм покращало, погіршало» [13, 170].
(14) svo bar við, að... «так сталося, що...»; Norðmenn veittu hraustlegt viðnam, en svo for, að Þjóðverjar unnu «Норвежці чинили енергійний опір, але так сталося, що німці перемогли» [13, 169].

Згідно з О. Ф. Лосевим [7, 395–398], безособові речення сучасних мов є рудиментами попереднього розвитку мовної будови, що втратили своє міфологічне й будь-яке ідеологічне значення. Афективний тип мови, який безпосередньо

передусе номінативному, структурує речення на основі *verba sentiendi*, фокусуючи увагу, в першу чергу, на стані суб'єкта, його почуттях і думках. Підмет такого речення оформлено в давальному відмінку, він виражає внутрішній стан самого суб'єкта, репрезентованого в реченні. Логічний і граматичний суб'єкт не відділені від зовнішніх відчуттів, тобто на відміну від суб'єкта номінативного речення, суб'єкт дії не отожднює себе з собою, що спричиняє неможливість утворювати ним безкінечну низку предикацій. Саме О. Ф. Лосеву [7, 400–402] належить думка про те, що витоки безособового речення слід шукати в міфології, її героїчному віці, який витіснив попередній, колосальний за своєю тривалістю період фетишизму й демонології. З часом, у зв'язку з нівелюванням общинно-родової формації і руйнуванням архаїчної міфології, виникає необхідність у подальших пошуках та впорядкуванні принципів закономірності, яке завершується формуванням раціонального світогляду.

У давньогерманських мовах прийнято виділяти три групи безособових речень відповідно до семантичних підкласів квазі-безособових дієслів, що утворюють ядро цих одиниць:

(а) природні явища (англ. *rain, snow, thunder*; ісл. *rigna, snjó, etc.*);

(б) перебіг подій (англ. *happen, avail, become*; ісл. *bera, etc.*);

(в) відчуття і переживання (сучасне англ. *like, think*; ісл. *líka, sýna, etc.*).

Семантична структура дієслів, які відкривають позицію суб'єкта в давальному або знахідному відмінках, складається з іменного компонента або компонента-речення. Важливою синтагматичною властивістю давньоанглійського безособового речення є альтернація моделей XSV та XVS, що допускає ініціальну позицію підмета, якому можуть передувати адвербіальні елементи на зразок *her* «тут» або *þu ilcan geare* «у цьому році». Пор.:

(15) *þa mec (знах.) ongon hreowan, þat min hond-geweorc on feonda gewald feras sceolde* «Тоді мені стало смутно від того, що моє творіння буде під владою моїх ворогів» [Christ, 1415; 12, 53].

За своєю синтаксичною будовою давньоанглійська мова належить до V2-типу, що передбачає розміщення особово-дієслівної форми після ініціального компонента, як правило прислівника, в незалежному стверджувальному реченні. Інверсія, яка відбувається при цьому, однак, не завжди розповсюджується, на безособове речення (приклад 15), для якого в умовах високої варіативності порядку слів відносно стабільною виявляється модель XSV. Зазначимо, що позиційна характеристика підмета в реченнях такого типу, його передування присудку, релевантне для сучасної ісландської

мови (див. приклад 13), є елементом історичного реаранжування поверхневої структури речення. Пор., наприклад, див.-ісл. речення з *verba sentiendi*, в яких незалежно від наявності або відсутності адвербіалії реалізується модель XVS:

(16) *Dreymir mik (знах.) «мені сниться»;*
Minnir mik (знах.) «мені пригадується»
[9, 139–141].

Сучасні дискусії щодо типології розвитку безособових речень в германських мовах включають актуальне питання стосовно причин їх реінтерпретації у конструкції з експлетивним підметом. Останній при цьому розглядається як омонім відповідних займенників, оператор граматичних відношень, текстоутворюючий елемент, інструмент актуального членування, тощо. Як зазначає А. В. Циммерлінг [11, 289], поява семантично пустих слів у висловленнях, в яких вони позначають певне явище дійсності, можна вважати функцією самої *структурної* схеми англійського або німецького речень: в граматиці даних мов існує правило, згідно з яким позиція граматичного суб'єкта має бути заповнена тим чи іншим синтаксичним елементом. Слушність цієї думки не викликає заперечень, однак не знімає питання про походження й розвиток цієї типологічної константи, а також конкретних чинників, що запустили в дію механізм заповнення синтаксичних лакун. Зазначимо лише, що розвиток формального підмета пов'язаний, на нашу думку, у першу чергу з історичним розвитком германського речення, його переходом від аморфного N-предикативного синтаксичного цілого, що визначається в літературі як період або в деяких випадках як надфразова єдність, до синтагматично дискретної одиниці.

У працях, присвячених розвитку давньоанглійських безособових речень, основна увага сконцентрована на синтактико-семантичних параметрах «квазі-безособових» дієслів на зразок *hreowan*, «страждати» *lician* «подобатися», *þyncan* «думати», *hungrian* «голодувати» та ін. Більшість цих дієслів зникли у процесі мовної перебудови у середньоанглійський період, решта — внаслідок реінтерпретації отримала «псевдопідмет», тобто стала вживатися в реченнях із займенниковим елементом, або перейшла до особової моделі, як наприклад:

(17) *It surprised me to hear him say that ↔ I was surprised to hear him say that.*

До найбільш поширених пояснень руйнування див.-англ. конструкції (*Logical Subject(dat) + Vimp. + Comp.*) включають такі: (i) редукція ненаголошеного вокалізму, що спричинила нівелювання флексій, та (ii) утвердження порядку слів SVO наприкінці середньоанглійського періоду.

Р. Копитко [15, 41–51], який дослідив безособове вживання дієслів у п'єсах Шекспіра, зазна-

чає, що процес переходу цих дієслів до категорії так званих «особових» був тривалим і гетерохронним. Деякі дієслова, наприклад *methink, seem, list*, вживались як безособові навіть у XIX ст., а моделі речень, що отримали «псевдонімізм» уже в пізньодавньоанглійський період (з дієсловами *become, behave*), збереглися в сучасній англійській мові. У текстах середньоанглійського періоду безособова модель виявляється настільки продуктивною, що до її складу залучаються запозичені з французької мови дієслова, наприклад: *him repenteth, us mervailleth, me availeth, him booteth*, etc. Для ранньомовноанглійської характерним є вживання принаймні тридцяти дієслів, переважна більшість з яких (за винятком тих, що описували явища природи) зафіксована в особовому значенні, притому, що випадки безособового вживання стилістично марковані.

Очевидно, що пропозиційна структура речень з безособовими дієсловами, не є ізоморфною через неоднорідність дієслівного кореляту стану, який вони експлікують. Логічним суб'єктом стану, позиція якого відкривається групою дієслів на позначення природних явищ, виявляється неясна, підсвідомо мислима субстанція. Згадаймо відомий приклад Ш. Баллі з франц. *Il pleut* «Іде дощ», модальний суб'єкт якого насправді може включати цілу парадигму інших, не експлікованих у поверхневій структурі речення суб'єктів. Пор.: *Nous ne croyons pas qu'il pleuvra* «Ми не думаємо, що піде дощ» [3, 45]. У випадку з реченнями, утвореними на основі дієслів групи *verba sentiendi*, згідно з Ш. Баллі, «роздвоєння особистості» не відбува-

ється: суб'єкт виражає власну думку, як в реченнях (15,16), або припускається, що він її виражає. Відповідно, коли відбувається розмежування логічного та граматичного суб'єктів, для речень цього типу історично можливою виявляється реінтерпретація монопредикативної моделі у двопредикативну, особову, і модель із займенниковим елементом, як у прикладі (17) (за умови, що ми визнаємо предикативний статус інфінітивного утворення). Очевидно, що речення, утворені на основі предикатів, які позначають природні явища, заповнюють синтаксичну лаку у єдино прийнятним для них шляхом — через імплантацію формального, облігативного в цій схемі елемента, який виконує компенсаторну функцію, і не може бути заміщений субстантивною формою.

Матеріал дослідження свідчить, що ірраціональний або чуттєвий спосіб світосприйняття германських етнічних спільнот періоду кінця першого тисячоліття, складовими якого виступають фаталізм, пасивність індивідуума, віра в долю і її всемогутнього Вершителя, підтверджується фактами із давніх пам'яток писемності. Вербальні засоби відтворення феноменологічної картини світу, властиві давнім германцям, які включають лексичні, граматичні і фразеологічні одиниці, корелюють з фактами, що свідчать про рух мовних систем у напрямі до їхнього упорядкування і про загальну тенденцію «раціоналізації» структурних схем. Окремим проявом цього процесу можна вважати гетерохронну реінтерпретацію безособових речень германських мов у речення з формальним підметом.

1. Арутюнова Н. Д. Язык и мир человека / Н. Д. Арутюнова. — М.: Языки русской культуры, 1998.
2. Бабушкина А. Д. О функционировании паремии в исландских родовых сагах / А. Д. Бабушкина // Скандинавские языки. Диакрония и синхрония. — М.: Рос. гос. гум. ун-т, 1999. — С. 66–80.
3. Балли Ш. Общая лингвистика и вопросы французского языка / Ш. Балли; [пер. с фр.] — М.: Изд-во иностр. лит., 1955. — 416 с.
4. Булыгина Т. В. Языковая концептуализация мира (на материале русской грамматики) / Т. В. Булыгина, А. Д. Шмелев. — М.: Языки русской культуры, 1997.
5. Вежицкая А. Язык. Культура. Познание / А. Вежицкая. — М.: Русские словари, 1996.
6. Кубрякова Е. С. Части речи с когнитивной точки зрения / Е. С. Кубрякова. — М.: РАН, 1997.
7. Лосев А. Ф. Знак. Символ. Миф / А. Ф. Лосев. — М.: Изд-во Моск. ун-та, 1982.
8. Новый философский словарь / [сост. А. А. Грицанов]. — Минск: Изд-во С. М. Скаун, 1998.
9. Стеблин-Каменский М. И. Древнеисландский язык / М. И. Стеблин-Каменский. — М.: Изд-во лит. на иностр. яз., 1955.
10. Топорова Т. В. «Закливание Грои»: к проблеме жанра / Т. В. Топорова // Скандинавские языки. Диакрония и синхрония. — М.: Рос. гос. гум. ун-т, 1999. — С. 81–104.
11. Циммерлинг А. В. Мнимые подлежащие и ложные друзья синтаксиста: формальное *det* в истории скандинавских языков / А. В. Циммерлинг // Скандинавские языки. Диакрония и синхрония. — М.: Рос. гос. гум. ун-т, 1999. — С. 288–324.
12. Ярцева В. Н. Исторический синтаксис английского языка / В. Н. Ярцева. — М.-Л.: Изд-во Акад. наук СССР, 1962.
13. Einarsson S. Icelandic. Grammar. Texts. Glossary / S. Einarsson. — Baltimore: The John Hopkins Press, 1945.
14. Gatch M. McC. Perceptions of eternity / M. McC. Gatch // Old English literature / [ed. by Malcolm Godden and Michael Lapidge]. — Oxford: Oxford Univ. Press, 1991.
15. Kopytko R. The impersonal use of verbs in William Shakespeares's plays / R. Kopytko // Studia Anglica Poznaniensia. — 1988. — Vol 21. — P. 41–51.
16. Robinson O. Old English and its closest relatives: A survey of the earliest Germanic languages / O. Robinson. — London: Routledge, 1993.
17. Trahern J. B. Fatalism and millenium / J. B. Trahern // Old English literature / [ed. by Malcolm Godden and Michael Lapidge]. — Oxford: Oxford Univ. Press, 1991.

Джерела ілюстративного матеріалу

1. Beowulf / [ed. by F. Holthausen]. — Heidelberg; New York: Carl Winter's, 1908–1909.
2. The Anglo-Saxon Chronicle / [trans. and ed. by M. Swanton]. — L.: J.M.Dent, 1996.

Izabella Bunijatova

ETHNOLOGIC AND CULTURAL ASPECT OF THE OLD GERMANIC LANGUAGE STRUCTURES

This paper deals with the irrationality phenomenon reflected in the language of Old Germanic monuments. It is assumed that irrational and rational ways of world outlook interact in the course of language evolution, and in the crucial periods of ethnic communities' history one of them prevails. The analysis of facts representing various levels of language structure, with a special emphasis laid on the syntactical one, has revealed a correlation between cultural concepts and language phenomena. The author considers the reanalysis of impersonal sentences into constructions with dummy it as a drift to rational syntax.

Keywords: Old Germanic monuments, language evolution, language structure, cultural concepts, impersonal sentences.

Матеріал надійшов 17.10.2012.

УДК 811.161.2'373.7

Вуймік Н. Ф.

МОДЕЛІ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ ЯК ПОКАЗНИКИ СТІЙКОСТІ СТРУКТУРИ Й ВАРІАНТНОСТІ КОМПОНЕНТНОГО СКЛАДУ

У статті досліджено особливості форми вираження фразеологічних одиниць з погляду стійкості формальної будови й варіантності компонентного вираження. На матеріалі одиниць на позначення невербальних засобів спілкування подано основні моделі фразеологічної структури.

Ключові слова: фразеологічна одиниця, стійкість, відтворюваність, варіантність, модель, компонент, структура.

Моделювання фразеологічних одиниць пов'язане із визначенням стійкості й відтворюваності їхньої форми вираження, а також варіантності компонентного складу. Дослідження форми вираження від початку й до сьогодні спирається на ототожнення їхньої граматичної структури зі словосполученням чи реченням. Не менш важливе місце посідає і визначення лексичного ядра звороту, класифікація відповідно до його частини мовної належності [7, 58]. Для аналізу моделей обрано семантичну групу одиниць на позначення кінесичних і фізіогномічних невербальних засобів спілкування. Кінесичні засоби виявлені в особливостях постави та жестикуляції мовця. І. Горелов вказував на дві найважливіші переваги жестів: точність та економічність вираження, не завжди характерні для вербальних висловлювань [3, 69]. Міміку небезпідставно вважають найпоказовішим невербальним знаком, який, на відмі-

ну від жестів чи просторового розміщення, не вдається контролювати. Обидві групи комунікативних засобів втілені й у фразеологічних одиницях, на основі яких здійснено аналіз моделей форми вираження.

Відтворюваність як найважливішу диференційну ознаку фразем ще з перших досліджень в обраній сфері визначали В. Виноградов [2], М. Шанський [7] та ін. М. Алефіренко зауважував, що сутність її стосується трьох аспектів: структурної відтворюваності (моделі), лексичної (компонентного складу) та семантичної (фразеологічного значення) [1, 9]. Що ж до стійкості, то така властивість цілком забезпечена постійним мовним контекстом. Лексична стійкість фразеологічних одиниць полягає у збереженні інваріантного лексичного складу, синтаксична — у незмінності фраземної моделі, а функціональна реалізується у загальнонародній ужива-